

برنام آن که جان را فکرت آموخت

تاریخچه مالیات

تالیف

نوراله مونسان

۲۵۲۹۱۵۱

سرشناسه : مونسان، نورالله، ۱۳۲۷-

عنوان و نام پدیدآور : تاریخچه مالیات/ نورالله مونسان.

مشخصات نشر : تهران: دانش بنیاد، ۱۴۰۳.

مشخصات ظاهری : ۲۳۴ص؛ ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.

شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۴۹۱۱-۲۲-۳

وضعیت فهرست‌نویسی : فیپا

موضوع : مالیات -- ایران -- تاریخ

موضوع : Taxation -- Iran -- History

رده بندی کنگره : HJ۲۹۲۰/۲

رده بندی دیویی : ۳۳۶/۲۰۰۹۵۵

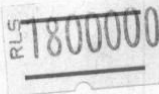
شماره کتابشناسی ملی : ۹۸۱۳۵۴۶

اطلاعات رکورد کتابشناسی : فیپا

تاریخچه مالیات

تألیف :	نورالله مونسان
مدیر تولید :	رضا کی‌شاهنده
حروفچینی و صفحه‌آرایی :	واحد تولید انتشارات فدک ایساتیس
نوبت چاپ :	اول - ۱۱۰۳
تیراژ :	۲۰۰
شابک :	۹۷۸-۶۱۲-۴۰۱۱-۲۲-۳

دفتر انتشارات :	تهران - خیابان انقلاب - خیابان اردیبهشت - بین‌بای‌نژاد و جمهوری - ساختمان ۱۰۰
تلفن :	۶۶۴۶۵۸۳۱ - ۶۶۴۸۱۰۹۶ - ۶۶۴۸۲۲۲۱
فروشگاه تهران :	خیابان انقلاب - مقابل دبیرخانه دانشگاه تهران - پلاک ۱۳۱۲ - کتابفروشی صنعتی - تلفن: ۶۶۴۰۹۹۲۴
فروشگاه یزد :	میدان آزادی (باغ ملی) - ابتدای خیابان فرخی - جنب مجتمع ستاره - کتاب مرکزی فدک
تلفن :	۳۶۲۲۷۴۷۵ - ۳۶۲۲۶۷۷۱ - ۳۶۲۲۶۷۷۲ - ۳۵ - ۰۳۵

ایمیل و وبسایت: www.fadakbook.ir - fadakbook@yahoo.com

کلیه حقوق و حق چاپ متن و عنوان کتاب که به ثبت رسیده است؛ مطابق با قانون حقوق مولفان و مصنفان مصوب ۱۳۴۸ محفوظ و متعلق به انتشارات دانش بنیاد می‌باشد. هرگونه برداشت، تکثیر، کی‌برداری به هر شکل (چاپ، فتوکپی، انتشار الکترونیکی) بدون اجازه کتبی از انتشارات دانش بنیاد ممنوع بوده و متخلفین تحت پیگرد قانونی قرار خواهند گرفت.

معاونت حقوقی
انتشارات دانش بنیاد

پیشگفتار

تاریخ زندگی ایرانیان را می‌توان از اواخر قرن هشتم قبل از میلاد بررسی کرد و گذشته آن نامشخص است و این مدارک از تاریخ هرودت استفاده گردیده که مربوط به دوران امپراطوری بزرگ شاهنشاهان هخامنشی است و از تاریخ اجتماعی و اقتصادی قبل از هخامنشیان اطلاعاتی در دست نمی‌باشد، لذا بررسی تحولات تاریخی قوانین مالیاتی در ایران از دوران هخامنشی شروع خواهیم کرد و آن را به سه قسمت تقسیم نموده و درباره هر یک سخن خواهیم گفت. این مجموعه بر اثر فعالیت مالیاتی اینجانب و نسبت به علاقه‌ای که به کار مالیاتی در دوران خدمتم داشتم، به رشته تحریر درآمده و مجموعه تهیه شده حاصل همین زحماتی است که تهیه و تنظیم و جهت مطالعه علاقمندان ارائه میگردد.

۱. وضع مالیات‌ها در ایران باستان
۲. وضع مالیات‌ها در ایران از ظهور اسلام تا ظهور مشروطه
۳. از مشروطیت تا امروز

خلاصه زندگینامه مولف

اینجناب نوراله مونسان فرزند مرحوم نصرالله متولد ۸ مرداد ماه سال ۱۳۲۷ شمسی و مصادف با بیستم ماه مبارک رمضان اهل شهرستان سرخه سمنان (روستای سرخه سابق) واقع در ۲۰ کیلومتری شهرستان و مرکز استان سمنان هستیم.^۱

نام اینجناب -طبق رسوم روستای آن زمان- از نام پدری مادرم که نوراله بوده برگرفته شده است. پس از پایان شش سال تمام از تولد -در مهر ماه ۱۳۳۳- وارد کلاس اول ابتدایی در دبستان نظامیه (تنها دبستان روستا آنموقع) شدم. قابل ذکر است یکی از همکلاسی‌ها و دوستان نزدیکم آقای حسن فریدون (رئیس جمهور سابق) بوده است که با هم درس را شروع کردیم. با پایان کلاس اول ابتدایی در سال ۱۳۳۴، پدرم به دلیل ضرورت شغلی از سرخه به تهران آمد و من نیز دوم ابتدایی را در تهران از مهرماه ۱۳۳۴ آغاز کردم. و در دبستان دایوش کبیر و در جنوبی‌ترین نقطه آن موقع تهران (جوادیه، راه آهن) واقع در ده منری، وارد تحصیلات دوم ابتدایی را شروع کردم. این وضعیت تا پایان تحصیلات دوره ابتدایی (خرداد ماه ۱۳۳۹) در همین دبستان ادامه داشت.^۲ که پایان دوران دبستان اینجناب محسوب می‌شود.

البته اسامی اکثر همکلاسی‌های خود را تقریباً می‌توانم با بیشتر آنها در ارتباط هستم که نیازی به ذکر نام همه آنها نیست. معروفترین آنها سیاوش طهمورث هنریشه اسبق سینماست. پس از پایان دوران ابتدایی و هنگام ورود به دبیرستان، دوستان از یکدیگر جدا شدیم و مسیر جدیدی سر راهم قرار گرفت. سیکل اول نیز در حوالی همین دبستان، ده منری اول جوادیه چهار راه بازارچه روبروی مسجد آقا بزرگ -

۱. سمنان قبل از انقلاب از حالت فرمانداری و زیر پوشش استان دوم ایران با مرکز ساری خارج شد و مستقلاً به صورت استان درآمد. سرخه نیز به دلیل گسترش شهری و پیشرفت، در سال‌های اخیر از لحاظ تقسیمات کشوری به شهرستان ارتقا یافته است.

۲. از دیگر دوستان آن دوره‌ام هنرمند معروف سینما و تلویزیون، سیاوش طهمورث هستند که همکلاسی دبستانی من بود و هم اکنون نیز با ایشان در ارتباط هستیم.

که هم اکنون نیز به همین نام شناخته می‌شود- گذران تحصیل داشتم. (دبیرستان پرورش) بعد از پایان سیکل اول و پایان دوره اول دبیرستان، به دلیل فقدان کلاس بالاتر، کمی پایین‌تر و در همین منطقه (میدان کشتارگاه جوادیه) وارد کلاس چهارم ریاضی شدم. چهارم ریاضی را نیز به مدت یک سال در همین مکان گذراندم؛ نام دبیرستان سعید نفیسی و به نام شهردار وقت آن زمان تهران، در سال ۱۳۴۳ بود که بعدها به دبیرستان رستاخیز^۱ تغییر نام یافت. پس از گذراندن کلاس چهارم ریاضی، مجدداً به دلیل فقدان کلاس بالاتر، به ناچار به نزدیک‌ترین دبیرستان دولتی آن زمان^۲ دبیرستان پرنیا (خیابان مولوی) رفتم و کلاس پنجم ریاضی را در آنجا گذراندم. پس از پایان دو^۳ پنجم دبیرستان - که با معدل نسبتاً خوب همراه بود- با کمک یکی از بستگان پری به نام دکتر فضل‌الله صفا^۴ (رئیس اداره نگارش آموزش و پرورش) توانستم در دبیرستان دارالفنون^۵ به ریاست حسن سرور ثبت‌نام کنم و ششم ریاضی را در این دبیرستان به پایان برداشتم.

دارالفنون کلاً دارای ۱۰ کلاس درس بود که شش کلاس آن مربوط به دوره سیکل اول و عمومی بود. ۲۱ کلاس دیگر به کلاس‌های چهارم و پنجم و ششم (رشته‌های ریاضی، طبیعی و ادبی در سه ساله سوم دبیرستان اختصاص داشت.) در سال ششم

۱. برگرفته از نام حزب رستاخیز که از آن زمان شروع به کار کرد.

۲. دبیرستان پرنیا، واقع در خیابان مولوی چهارراه پهلوی یا چهارراه صر فعلی انتهای کوچه پرنیا

۳. رئیس اداره نگارش وزارت آموزش و پرورش آن زمان که از هم‌دانشگاهی‌های مرحوم حسن سرور، رئیس دبیرستان دارالفنون آن هنگام بود.

۴. دبیرستان دارالفنون از دبیرستان‌های تاریخی ایران است. زیربنای آن را به عنوان اولین دانشگاه ایران- میرزا تقی خان امیرکبیر بنا نهاد و بعدها با نام دبیرستان دارالفنون فعالیت خود را ادامه داد و همواره با جایگاه خاصی که داشت از بهترین دبیران بهره برد؛ دبیرانی که در دبیرستان‌های معروف آن زمان مانند البرز، هدف، خوارزمی و ... تدریس می‌کردند. نمونه‌های بارز و افتخارات این دبیرستان به شرح زیر بوده است: مرحومان مسعود محمدی (جبر و مثلثات)، پاجناری و وکیلی (حساب استدلالی)، واجد سمیعی (ترسمیمی و رقومی)، عطاءالله تبریزی و قلی‌پور (فیزیک و مکانیک)، رزم آئین (ادبیات فارسی)، رحمانی (زبان انگلیسی)، و بالاخره مرحوم مسعودنیا (دبیر ورزش)، با آن کراوات‌فروشی معروفش (!) در لاله‌زار نو تهران.

دبیرستان، چهار کلاس رشته ریاضی و سه کلاس رشته طبیعی و دو کلاس ادبی فعال بود. بالاخره دوره دبیرستان در خرداد ۱۳۴۷ و با معدل کل ۱۴,۱۱ به پایان رسید و مرحله جدید زندگی و بیکاری شروع شد. لازم به ذکر است جناب آقای آجوری^۱ مدیر کل اسبق وصول و اجرای مالیاتهای تهران نیز یکی از همکلاسیهای ششم ریاضی اینجانب در دارالفنون بوده است، البته، به اقتضای زمان، با ثبت نام در نظام وظیفه عمومی در تهران به مرکز سپاه بهداشت و پایگاه استان همدان منتقل شدم. که با استقرار در روستای حسین آباد ناظم ملایر، به خدمت کمک پزشکی به اهالی این روستا مشغول شدم.^۲ یک سال و نیم خدمت با رضایت عمومی روستاییان همراه بود و دوران سربازی نیز در اواخر شهریور ۱۳۴۹، موافقت به پایان رسید. خوشبختانه خیلی زود و با آگهی استخدام وزارت دارایی آن زمان، در تاریخ هفتم دی ماه ۱۳۴۹ رسماً به استخدام دولت درآمد و در شاخه مالیاتی آن زمان مشغول به انجام وظیفه شدم، دو سال دوران آزمایشی اولیه استخدام با طی دروس عمومی حسابداری، اقتصاد و حقوق مالی و سایر دروس در ارتباط با موضوع و ادامه آن به صورت شبانه در دانشگاه تهران در حین خدمت منجر به اخذ مدرک لیسانس در رشته مدیریت امور مالی آن زمان گردیدیم (ان شاء الله ماه ۱۳۵۸) سرانجام، در آخرین سال های استخدام با انتقال به اداره کل هیئت های حل اختلاف مالیاتی، (با پست نمایندگی مقام وزارت وقت مرحوم دکتر محمد خان) در خدمت اساتید مالیاتی نظیر مرحوم دکتر علی اکبر سمیعی و آقای مرحوم مهدی زاده، مدیران کل اسبق هیئت های حل اختلاف تهران قرار گرفتم. در سال پایانی (۱۳۸۰) و اتمام دوران معارفه مالیاتی و تشکیل سازمان نو پای مالیاتی از سال ۱۳۸۱، از شانزدهم بهمن ماه ۱۳۸۰ پس از ۱۱ سال خدمات دولتی - به افتخار بازنشستگی در وزارت دارایی نایل شدم و اکنون با بیش از ۵۵ سال سوابق کاری و بازنشستگی دولتی در خدمت دوستان و همکاران عزیز هستم.

اولین چاپ این مجموعه مالیاتی، در سال ۱۳۸۰ (دوران پایانی خدمت در پست

^۱ - آقای آجوری از مدیران مالیاتی تهران همکلاس دبیرستان و بعد از استخدام نیز در وزارت امور اقتصادی دارائی از همکاران بوده اند و فعلاً بازنشسته هستند

^۲ - دکتر بیمارستان در روستا پزشک عمومی، دکتر محمد حسن خوانساری بود. پدرش دادستان ملایر و والده معاون آموزش و پرورش شهرستان ملایر بود

نمایندگی مقام وزارت وقت) با نواقصی به چاپ رسیده و جدیداً با اصلاحات صورت گرفته به چاپ مجدد انجام شده است.

طی سال‌هایی که به امور مالیاتی مشغول بودم، بارها این سؤال در مورد تنظیم تاریخچه مالیات ایران به ذهنم خطور می‌کرد که با امکانات کم آن زمان دسترسی به پاسخ چنین سؤالاتی، کمی زمان‌بر بود. از این رو تصمیم گرفتم در هر کجا مطلبی استخراج کردم در دفتری جمع‌آوری کنم. پس از مدتی این مجموعه تبدیل به مقاله‌ای شد که در سال ۱۳۸۰ به تعداد محدود منتشر نمودم که مورد استقبال همکاران نیز قرار گرفت.

طی چند سال گذشته و به پیشنهاد برخی از دوستان -از جمله جناب آقای زرویی، مدیریت محترم انتشارات دانش بنیاد- برای تبدیل مقاله به کتاب اقدام نمودم و حاصل آن چاپی است که پیش روی شماست.

مطمئنأً با ذکر شما عزیزان، کاستی‌هایی که در این اثر دیده خواهد شد لذا با اطلاع این کاستی‌ها به ایمیل naei@kashanpress.com ، ضمن ذکر نام پیشنهاددهندگان - در ویرایش محتوایی و اضافات اثر در چاپ‌های بعدی ، از این پیشنهادها بهره خواهیم برد.

نوراله مونسان - مؤلف

تلفن همراه: ۰۹۱۹۷۲۸۱۶۲۸ - ۰۹۱۲۱۷۸۱۸۵۶

فهرست مطالب

فصل ۱ در ایران باستان ۱

مبحث اول: دوران هخامنشی ۳

مبحث دوم: در دوره سلوکی‌ها و پارت‌ها ۵

مبحث سوم: زمان ساسانیان ۶

فصل ۲ از اسلام تا ظهور مشروطه ۹

مبحث اول: مالیات‌ها در دوران حکومت اسلامی ۱۰

مبحث دوم: دوره تسلط مغول و تیموریان ۱۸

مبحث سوم: صفویه - افشاریه - زندیه ۲۵

مبحث چهارم: قاجاریه ۳۰

فصل ۳ از آغاز مشروطیت تا امروز ۴۳

قسمت اول تا آخر سال ۱۲۹۹ شمسی ۴۴

قسمت دوم از سال ۱۳۰۰ تا ۱۳۲۳ شمسی (پایان دومین دوره) ۵۷

از ۱۳۳۵ تا ۱۳۴۵ ۹۷

قسمت اول ۹۸

قسمت دوم مقررات الحاقی ۱۰۶

قسمت سوم: مالیات‌های غیرمستقیم ۱۱۰

وزرای دارایی صدر مشروطیت ۱۱۳

ابوالقاسم خان قراگم نام ۱۱۴

میرزا محمدعلی خان قوام‌الدوله ۱۲۱

میرزا حسینقلی خان نصرالسلطنه بافی ۱۲۳

مرتضی قلی خان صنیع‌الدوله ۱۲۵

عبدالله خان امیرنظام قراگوزلو ۱۱۰

میرزا حسن مستوفی‌الممالک ۱۳۲

میرزا حسن خان وثوق‌الدوله ۱۳۸

ابراهیم حکیمی ملقب به حکیم‌الملک ۱۴۶

میرزا اسماعیل خان ممتازالدوله ۱۵۳

محمدابراهیم غفاری ۱۵۹

میرزا حسن خان اسفندیاری ملقب به محتشم‌السلطنه ۱۶۱

احمد قوام ۱۶۹

وزرای دارایی دوران مشروطیت ۱۸۵

میرزا اسدالله خان مشارالسلطنه ۱۸۶

حاج میرزا سید علی یمین‌الملک ۱۸۸

- میرزا حسن خان مشارالملك ۱۸۹
میرزا رضا منتخب الدوله ۱۹۲
اکبر میرزا صارم الدوله (مسعود) ۱۹۳
نصر الله خلعتیری به اعتلاء الملك ۱۹۵
مهدی قلی هدایت ۱۹۶
دکتر اسماعیل مرزبان ۲۰۳
میرزا عیسی فیض ۲۰۵
محمود جم ۲۰۷
عبداله وثوق ۲۱۰
واژه نامه ۲۱۳